

В. І. ЖИГІРЬ (канд. пед. наук, доц.)
Бердянський державний педагогічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

У статті визначено особливості підготовки менеджерів освіти в умовах магістратури. Зокрема здійснено аналіз теоретичного і практичного навчання, навчання майбутнього менеджера освіти придбання власного професійного досвіду, розвиток в нього професійно-важливих якостей особистості. Обґрунтовано основні напрями удосконалення підготовки менеджерів освіти відповідно до сучасних вимог.

Ключові слова: *менеджер освіти, професійна підготовка менеджера освіти, навчання менеджера, якості особистості менеджера освіти, технології навчання, форми навчання.*

Постановка проблеми. XXI століття характеризується як століття інформації та особистості, яка вільно орієнтується в насиченому інформаційному потоці та здатна приймати ефективні управлінські рішення.

Освітні установи, діючи в умовах ринкової економіки вимагають високоефективного менеджменту, заснованого на сучасних концепціях, стратегіях і моделях управління, орієнтованих на досягнення конкретного освітнього результату. Основною фігурою й динамічною силою цього варіативного процесу стає компетентний менеджер освіти, здатний бачити майбутнє і приймати якісні управлінські рішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблеми підготовки магістрів з менеджменту освіти приділяється певна увага науковців і дослідників, зокрема з проблем фахової підготовки магістра у вищих педагогічних навчальних закладах (В. Берека, Ю. Завалевський, К. Левківський, І. Науменко та ін.); формування та розвитку управлінських якостей керівників навчальних закладів (Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, М. Кривко та ін.); особливостей діяльності менеджера в освітній галузі (Л. Калініна, Л. Карамушка, Н. Кузьміна, В. Олійник, В. Якунін та ін.).

Мета статті – визначення особливостей підготовки менеджерів освіти в умовах магістратури та обґрунтування основних напрямів її удосконалення відповідно до сучасних вимог.

Виклад основного матеріалу. Економічні перетворення в країні позначилися і змінили процес управління навчальними закладами. Елементом керівництва стає ефективне управління освітньою установою, оцінювання праці і продуктів педагогічної діяльності в ринкових умовах, в умовах різних форм альтернативної, комерційної освіти. Все це висуває нові вимоги до підготовки професійних керівників для системи освіти, які б були здатні організувати освітню діяльність, довести її до «продукту» і реалізувати цей «продукт» на ринку.

Професійну діяльність менеджера освіти ми розглядаємо як видову категорію, що містить в собі спеціалізовану трудову діяльність, яка вимагає конкретної підготовки і реалізується на відповідному рівні майстерності.

Праця менеджера включає в себе завдання, які необхідно виконати щоб організація досягла поставлених цілей. Крім того, саме праця, як діяльність, спрямована на отримання результату, є критерієм оцінки менеджера, головним вимірником його професіоналізму.

Праця, як стверджує Т. Котарбинський, – це, перш за все результат, який можна виміряти, оцінити, використати в іншій роботі або продати. Крім того, будь-якій праці властиве перетворення вихідного матеріалу в готовий виріб, яке здійснюється за певною технологією. Оскільки праця розглядається як діяльність людини, то необхідно особливо відзначити працівника, як людину, що має певні наміри і здійснює дії в напрямі досягнення результату. Важливим елементом, що об'єднує людину і результат праці є інструмент, застосування якого дозволяє впливати на матеріал, а спосіб впливу відображає ступінь володіння інструментом і визначає рівень одержуваного результату [5].

Таким чином, якщо навчання є підготовкою до роботи, то необхідно домогтися розуміння її сенсу, змісту, структури, результату. Якість навчання в цьому випадку буде виражатися в знанні технології, володінні інструментом і наявності намірів, виявлятися в отриманому результаті. Саме тому праця менеджера освіти повинна бути стрижнем, навколо якого вибудовується навчання.

Підготовка управлінських кадрів зі спеціальності «Управління навчальним закладом» має базуватися на основі досягнень сучасної світової педагогічної думки та основних положень, обґрунтованих вітчизняними вченими щодо суті педагогічного управління [2].

У зв'язку з цим підвищення ефективності підготовки менеджера освіти розглядаємо як освітній процес, спрямований на розвиток особистісних здібностей людини виконувати свої трудові функції завдяки освоєнню нових інтегрованих взаємозв'язків між сучасною наукою і практикою.

У всьому різноманітті сучасних освітніх доктрин, стратегій, систем і технологій дуже важко виявити універсальні ідеї, що стосуються підготовки менеджерів освіти. Але пошук таких ідей представляється завданням надзвичайно важливим. Без цього важко розраховувати на розвиток сфери освіти.

Сьогодні не можна досягти будь-якого успіху в навчанні без зміни парадигми організації навчального процесу. На зміну традиційній освітній моделі, що базується на пріоритеті простого засвоєння і відтворення інформації, має прийти нова модель, метою якої є всебічний розвиток особистості. Перш за все, це стосується впровадження кредитно-модульної системи навчання як сучасної моделі організації підготовки майбутніх магістрів з управління навчальним закладом.

Так, на відміну від звичайного освітнього процесу, який спрямований на передачу знань та навичок, отриманих у минулому, менеджмент – це вміння створювати майбутнє. Тому підготовка управлінців не може базуватися на традиційній концепції навчання і вимагає переходу до формування у магістрантів стійких творчих і дослідницьких навичок, уміння вирішувати проблеми. Це означає, що процес освіти повинен вибудовуватися з обов'язковим зворотним зв'язком між результатами дослідів та свідомістю майбутнього менеджера освіти, адже мова йде про цілеспрямовану освіту.

Крім того навчання має спонукати до саморозвитку та самореалізації. Воно має бути максимально наближеним до реальної практики.

Вирішальне значення у професійній підготовці менеджера освіти мають технології навчання, бо саме вони є основною (процесуальною) частиною дидактичної або методичної системи [7]. Технології навчання мають бути «спроєктовані» на єдність теоретичної і практичної підготовки фахівця, розвиток творчого мислення, ділових якостей.

В. Берека до педагогічних технологій, які доцільно використовувати в процесі підготовки майбутнього менеджера освіти відносить: технології творчого розвитку; проблемного навчання; проектні технології та технологію організації самостійної роботи. Технологія організації самостійної роботи повинна включати: розвиток умінь самостійного опрацювання різноманітних джерел управлінського характеру; самостійне вивчення окремих управлінських аспектів; самостійне здобуття знань з визначеної теми; самостійне опрацювання теоретичного матеріалу [1].

Професійна підготовка майбутніх менеджерів, як зазначає Л. Влодарська-Зола, має враховувати реалії інформаційного суспільства, зокрема – необхідність реалізації нових професійних функцій менеджера, пов'язаних з оперуванням сучасною інформацією. Необхідність уведення до навчальних планів професійної підготовки менеджерів предметів, пов'язаних з управлінням інформацією, формуванням уміння користуватися Інтернетом як новою технологією у практиці управління, що дозволяє правильно використовувати та контролювати інформаційні можливості (правила функціонування Інтернету; створення віртуальних організацій; методи управління віртуальними організаціями; нові форми презентації, що базуються на електронних засобах масової інформації) [3].

Оскільки акценти підготовки спеціалістів, а особливо спеціалістів з менеджменту, змістилися у бік практичних навичок, максимальної адаптації вмінь та навичок майбутніх фахівців до існуючих умов майбутньої професійної діяльності в організації, практичне навчання має бути конкретним і спрямованим на реальні проблеми і життєві ситуації.

Традиційна освіта дає концепцію знань, а потім вчить, як їх застосовувати. Для розвитку

креативного мислення в менеджменті головний підхід: сумнівайся, а не сприймай як істину. Тут на перший план виходить навчання управлінню, засноване на розборі ситуацій. Ситуаційний підхід передбачає відсутність єдиної вірної або однозначної відповіді для всіх випадків з одного й того ж приводу, пошук того чи іншого рішення тісно пов'язаний з умінням проводити аналіз конкретної ситуації і давати оцінку альтернативним ідеям і діям. Тому кейси і ситуації з практики потрібно використовувати в якості предмета дискусій, а не для того, щоб виробляти в магістрантів правильний алгоритм прийняття рішень. Сильні менеджери не слідує ніяким загальноприйнятими схемами, тут не варто сліпо наслідувати правилам. В процесі навчання важливіше, щоб магістранти задавали питання, а не повторювали правильні відповіді. Не існує менеджменту взагалі. Є організації, а в них – люди з різними інтересами і можливостями впливу. В залежності від того, як комбінуються їх інтереси, виникає той чи інший тип менеджменту.

Засадою інноваційних підходів до навчання майбутніх менеджерів освіти є моделювання, імітація майбутньої професійної реальності, спроба оволодіти не лише відтворенням знань (що характерно для традиційних підходів у навчанні), а на основі реальної, нехай ігрової, експериментальної дії за допомогою ділових ігор; створення проблемних ситуацій практичного спрямування; створення ситуацій ризику та конфліктів для формування навичок із їх розв'язання.

В цьому аспекті великого поширення набуває й новий стиль освітнього менеджменту так званий “коучинг”. “Коучинг” (coaching) з англійської – наставляти, тренувати, надихати. Коуч-менеджмент – це особлива філософія життя, що має свою систему цінностей, коли першорядним є бачення людини з її цінностями, прагненнями, особистими цілями. Методологія коучинга виходить з того, що людина від природи безмежно талановита та володіє великим потенціалом, який не реалізується нею в повній мірі. Коучинг, як стиль менеджменту, спрямований на досягнення організаційних цілей з одночасним забезпеченням максимально можливого розвитку персоналу за обраним напрямом.

На особливу увагу заслуговує потенціал коучинга стосовно формування та підсилення мотивації до професійного та духовного зростання, самоусвідомлення та самоорганізації що важливо для виховання конкурентноспроможних фахівців – майбутніх управлінців різних шаблів освіти [4].

У підготовці менеджерів освіти провідну роль здійснює викладацький корпус. Його інтелектуальний потенціал, педагогічна майстерність і мистецтво викладання сприяють формуванню особистості менеджера, розвитку здібностей, розуміння професії.

Підготовка менеджера визначається також тією організаційною культурою та середовищем, в якій вона триває. Вчити потрібно прикладом, а не повчанням і деклараціями. Управління освітою – це чинник підготовки менеджера, який не повинен бачити, що лише в теоріях існує добре організований менеджмент, і немає в організаційному середовищі освіти прикладів для наслідування і формування позитивних звичок ділової поведінки.

Функції та ролі, що виконуються викладачами, повинні розширитись і розглядатись за двома основними напрямками – навчання та освічення. Функцію навчання викладач виконує шляхом надання знань, умінь і практичних навичок виступаючи в ролі лектора, організатора, експерта. Функцію освіти (розвитку здібностей, свідомості, якостей особистості) викладач виконує шляхом передачі найсучасніших знань та інформації, а також шляхом спрямування магістрантів до їх усвідомлення перш за все того, чому вони навчаються, де в подальшому вони реалізовуватимуть свої компетентності. Освіта примушує людину переглядати власний життєвий досвід, своє ставлення до різних аспектів життєдіяльності і може допомогти сформувати прагнення людей до тривалих якісних ефективних трансформацій.

Під час виконання цієї функції викладач виступає в ролі консультанта, фасилітатора, коуча і повинен використовувати відповідні методи і форми, такі як: ситуаційні вправи, обговорення проблемних питань, зворотний зв'язок, ділові ігри, інтерактивні методи, тренінги, відеоперегляди, спілкування з практикуючими успішними менеджерами тощо. У результаті майбутній менеджер освіти отримує можливість стати унікальним фахівцем і освіченою людиною.

Менеджери – це люди, що володіють безцінним практичним досвідом. Процес їх навчання повинен бути налаштований на поєднання цього досвіду з теоретичними концепціями і

збагаченням досвідом інших менеджерів. Професійний досвід – це вдале застосування відомих рекомендацій, творчо перероблених фахівцем у процесі професійної діяльності. Приходимо до висновку, що досвід управлінської діяльності стоїть на одному рівні з комплексом знань. Освоєння досвіду починається і реалізується вже в навчальному процесі, однак традиційні методики навчання, що базуються на лекційній формі подачі матеріалу незадовільно орієнтовані на використання практичного досвіду. Нерідко спостерігаються елементи антагонізму між навчанням і професійною діяльністю.

Складність залучення до освітнього процесу досвіду менеджера освіти пов'язана також з тим, що все це має супроводжуватися критичним переосмисленням застарілих ментальних моделей, стереотипних поведінкових реакцій і рішень, зокрема тих, які виникли в період доринкової економіки. Тому менеджер повинен отримати стійкі навички рефлексії, вміння виявляти і коригувати неадекватні ментальні моделі на основі співвіднесення реального і планованого перебігу подій із залученням нових даних з практичного досвіду. І оскільки менеджмент покликаний створювати освітній установі конкурентні переваги, то він принципово не може спиратися лише на застигли теоретичні істини. Тому в менеджменті логіка науки не домінує, а є органічною компонентою нарівні з конкретними професійним знанням та інноваційною управлінською діяльністю.

Для реалізації освоєння досвіду призначені спеціальні форми навчальних занять:

Інтерактивна лекція – форма заняття, яка передбачає інтерактивний виклад викладачем однієї з тем курсу. Основна мета – актуалізація знань магістрантів з теми, постановка та висвітлення проблеми, досягнення розуміння представленої інформації через рефлексивні процедури, стимулювання інтересу до досліджуваної теми.

Інтерактивний семінар – форма закріплення і поглиблення знань, при якій магістранти заздалегідь готують інформацію з певних тем та презентують її з використанням прийомів і технік інтерактивного навчання.

Індивідуальні консультації з портфоліо – є позааудиторною формою роботи викладача з окремим магістрантом, що включає обговорення тих розділів портфоліо, які або викликають труднощі, або пов'язані з поглибленим інтересом того, хто навчається до певної проблеми.

Майстерня – форма інтерактивного заняття, що має прикладний характер. Передбачає освоєння різноманітного методичного інструментарію для реалізації індивідуальних проєктів щодо перетворення управлінської практики.

Інші форми роботи – групова і спільна робота над проєктом, практика ділових ігор, аналіз критичних ситуацій, тренінги практичних навичок, презентація графік-органайзерів, портфоліо-конференція.

Інтеграція перерахованих вище форм навчання дозволить створити єдину логічну систему, необхідну для вирішення дидактичних завдань при підготовці конкурентоспроможних менеджерів освіти. Вона поєднає професійну освіту і професійну практику у всіх видах і проявах. Від розвиненості та різноманіття форм теоретичних і практичних занять в навчальному процесі й буде залежати набуття досвіду, кінцева стадія формування якого здійснюється в практичній трудовій діяльності. Чим більший «багаж» накопичених знань, умінь і навичок, тим продуктивніша професійна діяльність фахівця-початківця, тим масивніше накопичення позитивного досвіду, який сприяє збільшенню професіоналізації управління.

Професійна діяльність у галузі управління побудована на успішному застосуванні знань, умінь і навичок, набутих в процесі навчання, і повноваженнях на прийняття управлінських рішень, які вимагають не тільки комплексу знань. Можна навчити робити що-небудь, але не можна навчити рішучості, відповідальності, авторитету, поваги, прояву харизми. А без цього немає управління. Отже, для професійного управління необхідні певні людські якості, вроджені або придбані протягом усього життя.

Немає управління без вибору альтернатив, як немає і вибору альтернатив без інтуїції і передбачення наслідків. Все це мистецтво управління. Мистецтво управління спирається на індивідуальні здібності кожної людини, тобто це досвід і знання, перетворені на специфічний образ діяльності.

Найбільша складність у навчанні менеджменту полягає у формуванні таких якостей, як «бачення», вміння ставити мету. Ці якості настільки ж складні для розуміння, як і інтуїція. Вони проявляються у сміливості, підприємливості, умінні надихати, знаходити нове, бути

непередбачуваними.

Особистісні якості менеджера освіти, амбіції, характер та етичні погляди мають більше значення у професійній управлінській діяльності ніж компетентність. Марно керувати, слідуючи лише технічним навичкам та навичкам спілкування, робити речі правильно, але вести людей в неправильному напрямі. Менеджеру необхідні, в першу чергу, концептуальні навички; він повинен бачити, що потрібно зробити, чого потрібно досягти, яку поставити мету, а вже потім буде потрібне вміння зацікавити людей і забезпечити виконання поставлених завдань.

Про способи розвитку найважливіших для менеджера концептуальних навичок відомо найменше. Найчастіше присутній такий підхід, що вони або є у людини, або їх немає. Таким чином, під сумнів потрапляє ідея отримання освіти в галузі менеджменту. Можна знайти таке пояснення подібній ситуації: концептуальним навичкам не можна навчити, вони є вродженими. Таким чином можна сказати, що менеджерами народжуються, а не стають. Інше пояснення: концептуальним навичкам поки не можна навчити через нестачу часу, або відсутність відповідного методу, або ці навички здобуваються в ранньому дитинстві, і людина приходить з уже готовими уявленнями. Третім поясненням є те, що сам факт бажання навчитися менеджменту вже означає наявність відповідних намірів і свідчить про прийняття на себе відповідальності за результати навчання.

Один із способів розвитку концептуальних навичок – навчання методом порівняння. Суть цього методу полягає в наступному: «Потрібно побачити, як роблять щось інші, порівняти з тим, що робимо ми самі, і змусити себе пояснити відмінності». Навчання методом порівняння практикується в рамках наукових конференцій, учасники яких порівнюють організації з організаціями, в яких самі працюють. Зіставлення організацій з обов'язковим поясненням і коментарем відмінностей, дозволяє виявити певний спосіб мислення, що призводить до концептуалізації отриманого досвіду, але це повинні бути власні концепції, засновані на особистому досвіді. Сама необхідність пояснення, чому ти робиш те, що робиш, причому тим, а не іншим чином, концентрує свідомість, змушує тих, хто навчається розвивати концептуальне мислення. Така зміна установок дозволяє відійти від випробуваних способів вирішення проблем, відомих з минулого досвіду. Навчання через порівняння сприяє набуттю нового досвіду, розумінню і зміні сприйняття. Концептуальні навички дозволяють по-новому поглянути на те, що ми робили, робимо і продовжуємо робити, а головне, допоможуть обрати правильний напрям дій [8].

Для формування й розвитку якостей особистості, які дозволяють застосовувати знання й уміння на практиці, необхідна зміна самих методик навчання, додавання практичних, тренінгових курсів, закріплення знань в діях, оцінку відповідності психологічних особливостей даного фахівця комплексу кваліфікаційних вимог на основі стандартизованих психологічних тестів, аналізу наявної інформації про діяльність менеджерів з досвідом роботи. Це дозволить не стільки перевірити на практиці отримані знання, скільки з власної діяльності отримати знання і придбати новий досвід. Якщо головне в методиці – це вироблення цілісного розуміння роботи менеджера, то навчання має сприяти придбанню магістрантами власного бачення, напрямів докладання своїх зусиль, вміння ставити цілі, формування намірів, що відрізняє роботу менеджера від всіх інших спеціальностей. Придбання власного бачення – це, швидше за все, питання не до змісту програми і навіть не до методики навчання, швидше за все це цінності, дух і культура навчального закладу.

Про важливість формування намірів свідчить той факт, що без самостійності в діях результатом навчання будуть хороші адміністратори, які ефективно виконують доручення, але відчувають труднощі при визначенні напрямку діяльності. Розвиток самостійності, «бачення» і вміння ставити цілі, пов'язано зі зміною сприйняття свого місця і ролі у професійній діяльності.

Висновки. Таким чином, підвищення ефективності підготовки менеджерів освіти, забезпечення їх мобільності, конкурентоспроможності на ринку праці вимагає подальшого вдосконалення організації навчального процесу в магістратурі вищого навчального закладу. Основними напрямками здійснення модернізації підготовки магістрів з управління навчальним закладом вважаємо фундаменталізацію й інтенсифікацію наукових досліджень в управлінській та педагогічній галузях; інтеграцію вітчизняної освіти зі світовою; впровадження новітніх наукових і технологічних досягнень у практику підготовки зазначених фахівців; забезпечення

гармонійного розвитку особистості майбутнього менеджера освіти та його творчої самореалізації, здатності до інноваційної освітньої діяльності.

Список використаної літератури

1. Берека В.Є. Теоретико-методичні основи фахової підготовки магістрів з менеджменту освіти : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. Є. Берека. – К., 2008. – 42 с.
2. Берека В.Є. Формування професійної компетентності майбутнього менеджера освіти [Електронний ресурс] / В.Є. Берека. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/peddydk/2007_02/bereka.pdf.
3. Влодарска-Зола Л. Професійна підготовка майбутніх менеджерів у вищих технічних навчальних закладах: автореф. дис. ... кандидата педагогічних наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. Влодарска-Зола. – К., 2003. – 25 с.
4. Кищенко Г.І. Коучинг як один із підходів менеджменту у вищій школі України в умовах адаптації до європейського контексту / Г.І. Кищенко, М.А. Нахабич // Сучасні проблеми управління : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (29 – 30 листопада 2007, м. Київ). – К. : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», 2007. – С. 131–132.
5. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе / Тадеуш Котарбинский; [пер. с польск. Л.В. Васильев, В.И. Соколовский]. – М. : Экономика, 1975. – 271 с.
6. Крижко В.В. Теорія та практика менеджменту в освіті / Василь Васильович Крижко. – Запоріжжя : Просвіта, 2003. – 272 с.
7. Левитес Д.Г. Практика обучения : современные образовательные технологии / Д.Г. Левитес. – М.: Институт практической психологии; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1998. – С. 151.
8. Пономарев И.П. Особенность обучения менеджменту [Электронный ресурс] / И.П. Пономарев // [Менеджмент в России и за рубежом](http://www.cfin.ru/press/management/2001-5/11.shtml). – 2001. – №5. – Режим доступа: <http://www.cfin.ru/press/management/2001-5/11.shtml>

Стаття надійшла до редакції 11.09.2012.

В. И. Жигирь. Особенности профессиональной подготовки менеджеров образования в условиях магистратуры.

В статье определены особенности подготовки менеджеров образования в условиях магистратуры. В частности осуществлен анализ теоретического и практического обучения, обучение будущего менеджера образования приобретению собственного профессионального опыта, развитие у него профессионально-важных качеств личности.

Ключевые слова: менеджер образования, подготовка менеджера образования, обучение менеджера, качества личности менеджера образования, технологии обучения, формы обучения.

V. Zhigir. Professional Training of Education Managers in Master Course.

The paper considers the problems of training education managers in Master course. In particular we analyze the issues of theoretical and practical teaching, the problem of acquiring professional experience and development of professionally important qualities.

Education managers' professional activity is studied as a specific category, which includes specialized labour activity. The increase of education managers training efficiency, providing their mobility and competitiveness at the labour-market require subsequent perfection of the educational process in Master Courses of higher educational institutions. Intensification of studies in administrative and educational fields; integration of our country with the world education; application of recent scientific and technological achievements in education managers training; harmonious development of students' personalities and their creative self-realization, a capacity for innovative educational activity are considered as the basic directions of educational process modernization.

Key words: education manager, education managers training, personal qualities of an education manager, teaching techniques, teaching forms